

Košický vládny program k výstavbe novej československej armády

Jubilejný rok tridsiateho výročia oslobodenia Československa Sovietskou armádou prináša so sebou i výročie pamätného dňa 5. apríla 1945, kedy bol v oslobodených Košiciach na slávnostnom zasadnutí Slovenskej národnej rady vyhlásený Program prvej domácej vlády republiky — vlády Národného frontu Čechov a Slovákov, ktorý vošiel do našej histórie pod názvom Košický vládny program. Výročie jeho vyhlásenia si pripomíname preto, že tu už nešlo o tradičné, k ničomu nezaväzujúce prehlásenie, s ktorými v minulosti vždy prichádzali nové vlády pred česko-

slovenský parlament. Tento program predstavoval ucelenú platformu, podľa ktorej sa mal československý štát vyvíjať v nových triednych, politických i hospodárskych podmienkach. Vyjadroval základnú líniu a úlohy našej národnej a demokratickej revolúcie i možnosti jej ďalšieho prerastanie revolúcie v socializickú. Ako program národnej a demokratickej revolúcie položil však nielen politické základy ľudovej demokracie v Československu, ale aj základy jeho účinnej obrany a bezpečnosti pre budúcnosť.

...

Dnes je všeobecne známe, že návrh Košického vládneho programu vypracovalo moskovské vedenie Komunistickej strany Československa na čele s Klementom Gottwaldom. Už tento jeho návrh bol vynikajúcim dielom marxisticko-leninského učenia a stratégie i taktiky leninizmu, ktorý naša strana tvorivým spôsobom uplatnila v konkrétnych podmienkach našej ako národnej tak politickej i sociálnej situácie. Bol tiež presvedčivým dôkazom, že naša strana sa naučila využívať bohaté skúsenosti Komunistickej strany Sovietskeho zväzu.

Pri určovaní svojho postupu a vypracovávaní línie programu vychádzalo vedenie KSČ z marxisticko-leninského učenia o národnoslobodzovacom boji, pričom tvorivým spôsobom uplatňovalo skúsenosti ruských boľševikov z ich revolúcií v r. 1905 a 1917, predovšetkým však z Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v našich podmienkach.

Moskovské vedenie KSČ vychádzalo z Leninovej teórie vývoja socialistickej revolúcie, najmä z aprílových téz z r. 1917 o prechode od revolúcie demokratickej k revolúcii socialistickej, z jeho učenia

o diktatúre proletariátu a okolnostiach jej vybojovania a z učenia o obrane socialistickej vlasti, ktoré sa stalo teoretickým základom vojenskej politiky väčšiny komunistických strán.

Tvorcovia tohoto vzácného historického dokumentu sa však opierali aj o vlastné skúsenosti, ktoré nadobudli pri organizovaní a vedení politického a sociálneho boja českého a slovenského ľudu v rokoch predmníchovskej republiky. Vyzbrojení teóriou marxizmu-leninizmu a poučení vlastnými skúsenosťami postupovali veľmi rozvážne a dbali na to, aby úlohu hegemonu v národnej a demokratickej revolúcii hrala robotnícka trieda a nie buržoázia, ako tomu bolo v Československu v r. 1918 až 1920. KSČ robila všetko preto, aby robotnícka trieda dovedla prebiehajúcu revolúciu k víťaznému koncu. V záujme toho vytvorila široký Národný front, základom ktorého sa stal triedny vzťah robotníkov a ostatných pracujúcich pod vedením robotníckej triedy.

Rozhodujúca úloha strany pri príprave Košického vládneho programu bola len logickým pokračovaním a vyvrcholením jej vedúcej úlohy v protifašistickom národnoslobodzovacom boji. Veď v priebehu onoho boja nešlo komunistickej strane iba o vyhnanie fašistických okupantov z krajiny. Strana súčasne usilovala o vytvorenie základných sociálno-politických a vojensko-politických predpokladov výstavby oslobodeného Československa ako štátu ľudovej demokracie.

Košický vládny program, ktorý v sebe zakotvil predpoklady výstavby nového Československa, znamenal nástup našej robotníckej triedy k dokončeniu jej historickej úlohy — po dosiahnutí národnej slobody a štátnej samostatnosti viesť oba naše národy k oslobodeniu sociálnemu. Na tom nemanila nič ani skutočnosť, že program bol pripravovaný a vyhlásený v dobe, kedy ešte len začínalo oslobodzovanie vlastného územia hitlerovcami okupovaného Československa. Aj v tomto smere bol teda program dôrazným potvrdením schopnosti KSČ uplatniť v špecifických československých podmienkach marxisticko-leninskú teóriu socialistickej revolúcie.

Uvedených skutočností si však bola plne vedomá i československá buržoázia. Preto ani práca na príprave prvého vládneho programu nebola ľahká. V tomto historickom programovom dokumente nie je snáď jedinej revolučnej požiadavky, pri presadzovaní ktorej by komunisti neboli narazili na odpor predstaviteľov československej emigrantskej vlády z Londýna, vystupujúcich menom demokratickej časti

československej buržoázie, zoskupenej okolo prezidenta dr. Eduarda Beneša.

Komunistická strana Československa, uvedomujúc si, že všetky princípy, ktoré od začiatku presadzovala, vychádzajú z najvlastnejších potrieb a záujmov robotníckej triedy a najširších vrstiev pracujúceho ľudu, nehodlala zo svojho programu, vychádzajúceho zo strategického plánu na víťazstvo národnej a demokratickej revolúcie v ničom ustupovať ani zľavovať.

Program prvej vlády Národného frontu vo svojich šestnástich kapitolách rozpracoval veľmi konkrétne všetky základné otázky, s ktorými sa mala zaoberať československá vláda na oslobodenom území.

Minoriadnu pozornosť venoval otázke zahraničnopolitickej orientácie novej republiky. Vychádzajúc zo Zmluvy o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci z 12. decembra 1943, zakotvil historickú úlohu Sovietskeho zväzu pri obnove štátnej suverenity Československa a označil Sovietsky zväz za základný pilier jeho existencie a jeho pevného medzinárodného postavenia. Bratstvo a nerozborné spojenectvo so Sovietskym zväzom sa tak stalo základom celej našej zahraničnopolitickej orientácie.

Novým, skutočne demokratickým spôsobom riešil Košický vládny program národnostnú otázku, predovšetkým otázku vzájomného vzťahu Čechov a Slovákov. Uznal slovenského národa ako národné, svojbytné, vyhlásenie zásady „rovný s rovným“, uznanie Slovenskej národnej rady ako predstaviteľky a nositeľky štátnej moci na Slovensku a budovanie republiky ako spoločného štátu dvoch rovnoprávných národov to boli hlavné zásady riešenia nového československého štátneho spoločenstva.

Utvorením národných výborov ako novej revolučnej mocenskej inštitúcie bola po prvý raz v našich dejinách riešená otázka skutočne ľudovej moci. Národné výbory ako opravdové orgány moci pracujúceho ľudu sa stali tiež významnou demokratickou školou správy štátu a verejných vecí na prospech celej spoločnosti.

Prostredníctvom národných výborov riešil Košický vládny program nielen hlavnú otázku revolúcie — otázku politickej moci, ale aj problém očisty od zradcov a kolaborantov, ktorá bola v programe tiež zakotvená. Program samotný obsahoval celý rad opatrení namierených proti zradnej veľkoburžoázii, ktorá kolaborovala s nepriateľom. Okrem iného nariaďoval konfiškáciu všetkého jej majetku.

V kapitolách týkajúcich sa problematiky hospodárskej oblasti vytýčil smernice

obnove vojnou postihnutého hospodárstva, konfiškáciou majetku zradcov a kolaborantov zúžil základňu hospodárskej i politickej moci buržoázie ako celku, pripravil vhodné predpoklady neskoršie vyhláseného a uskutočňovaného znárodnenia kľúčového priemyslu, prírodného bohatstva krajiny a peňažníctva. Dôležité boli tiež ustanovenia o uskutočnení pozemkovej reformy.

Nemalú pozornosť venoval program opatreniam na riešenie problematiky v oblasti politiky sociálnej, zdravotníckej, školskej a kultúrnej.

Najrozsiahlejšia zo šiestnástich kapitol Košického vládneho programu bola venovaná otázkam zabezpečenia obrany štátu a výstavby novej armády. Je to jeho tretia kapitola, ktorá spolu s jednotlivými zásadami dotýkajúcimi sa problematiky armády z niektorých ďalších kapitol tvorí tzv. vojenskú časť Košického vládneho programu.

Pozornosť, ktorú strana venovala vojenským otázkam, bola prirodzená. Jej miera však nebola určená len skutočnosťou, že program bol pripravovaný v dobe, v ktorej vojenské otázky stáli v popredí práce strany.

Vojenská politika strany bola vždy neoddeliteľnou a veľmi významnou súčasťou celkovej politiky strany v jej zápase s buržoáziou. Bolo tomu tak aj v zápase o hegemoniu robotníckej triedy v oslobodenom boji a v revolúcii. Preto riešenie vojenských otázok bolo aj pri príprave Košického vládneho programu neoddeliteľnou súčasťou stratégie a taktiky Komunistickej strany Československa v národnoslobodzovacom boji a v národnej a demokratickej revolúcii.

Samotnú otázku budovania novej armády chápe strana v rokoch vojny ako neoddeliteľnú súčasť národnoslobodzovacieho boja, ktorý v určitom štádiu vývoja prerastie v národnú a demokratickú revolúciu. Pri tom, ako to potvrdzujú mnohé dokumenty, nepúšťala ani na chvíľu zo zreteľa otázky vývoja povojnového.

Podobne ako o ostatné kapitoly tohoto vládneho programu musela strana aj o jeho vojenskú časť zvieť tuhé boje s predstaviteľmi českej i slovenskej buržoázie. Jej projekt budovania československých ozbrojených síl reprezentovaný dielčimi návrhmi bol len projektom obnovy starej predmníchovskej armády. Buržoázia nemienila pri uskutočnených rokovaniach súhlasiť so žiadnym opatrením, ktoré by mohlo akýmkoľvek spôsobom ohroziť predovšetkým triednopolitickú podstatu armády.

Búrlivý vývoj udalostí na jar r. 1945, predovšetkým skutočnosť, že na území Československa sa už nachádzala nezadržiteľne postupujúca Červená armáda a po jej boku jednotky 1. čs. armádneho zboru, však nakoniec presvedčil buržoáziu, že pre dve koncepcie výstavby armády sa v programe miesto nenajde. Táto nakoniec uznala za vhodnejšie zmeniť pôvodnú taktiku. Tak sa stalo, že už na moskovských rokovaniach, ktoré sa konali v dňoch 22. — 28. marca 1945, bola zástupcami všetkých strán Národného frontu schválená koncepcia vypracovaná komunistami v tom znení, ako sa s ňou stretáme vo vládnom programe, vyhlásenom v Košiciach. Tak sa hlavné požiadavky a ciele vojenskej politiky Komunistickej strany Československa, rešpektujúce predstavy i záujmy širokých ľudových vrstiev, stali oficiálnou štátnou líniou aj v otázkach obrany krajiny a výstavby jej armády.

V nej boli zahrnuté základné historické poučenia, ktoré vyvodil československý pracujúci ľud zo svojich skúseností, nadobudnutých v rokoch predmníchovskej republiky, z potupnej mníchovskej zrady, predovšetkým však z rokov nezmieriteľného boja s fašizmom.

Potvrdzujú to i slová Klementa Gottwalda, ktorý pri prerokovávaní tretej kapitoly programu 22. marca 1945 povedal: „Je to výsledok našich skúseností v Rusku za vojny a je to spracované najmä na základe skúseností, ktorých sme nadobudli pri organizovaní 1. zboru. Celá tá formulácia sa opiera o tieto skúsenosti.“¹⁾

Pri riešení otázky bezpečnosti Československa, ktorej mala predovšetkým slúžiť línia strany zapracovaná v Košickom vládnom programe, sa vychádzalo z toho, že táto bude z hľadiska vonkajšieho zaručená predovšetkým novou zahraničnopolitickou orientáciou pri nadviazaní a upevňovaní najtesnejšieho spojenectva a bratstva so Sovietskym zväzom. Vnútorňou zárukou jeho bezpečnosti sa mala stať dôsledná prestavba štátu na princípoch ľudovej demokracie.

Zdôraznenie vojenskej problematiky v obsahu Košického vládneho programu nebolo dané len skutočnosťou, že Československo bolo vo vojnovom stave a chcelo maximálne prispieť k porážke nemeckého fašizmu. To bolo určené i významom, aký strana prisudzovala armáde v budúcom vývoji československej revolúcie.

Vojenská politika KSČ vychádzala z poznania nutnosti, že riešenie otázok obrany schopnosti štátu a výstavby jeho ozbro-

¹⁾ Cesta ke kvétu (I—II). Praha 1965, s. 396.

jených síl, predovšetkým armády je treba spájať s bojom za udržanie a prehĺbenie revolúcie. Rešpektovanie tejto nutnosti v konkrétnej praxi vytváralo základné spoločensko-politické i hospodársko-sociálne podmienky pre vybudovanie armády nového typu, armády ľudovej, vskutku demokratickej, ktorá mala byť akýmsi začiatkom armády socialistického typu.

Strana si uvedomovala, že výsledky výstavby armády budú zasa pôsobiť spätne na postup revolučného procesu v krajine. Politická konsolidácia ľudovej demokracie vnútri a upevnenie jej postavenia navonok záviseli tiež od úspešne pokračujúcej výstavby novej armády.

Zárukou slobody a bezpečnosti nového ľudovodemokratického československého štátu sa teda mala stať armáda, dôsledne plniaca vôľu pracujúceho ľudu, armáda, ktorá mala byť jeho neoddeliteľnou súčasťou. Košický vládný program zakotvoval všetky základné princípy, uplatňovanie ktorých malo viesť k vybudovaniu takejto armády už v priebehu demokratickej etapy československej revolúcie.

Pre riešenie otázok obrany i pre celkový charakter budovanej armády má, ako sme už spomenuli, nepochybne význam otázka spojenectva a celková zahranično-politická orientácia štátu.

Hoci riešenie tejto otázky bolo zakotvené v samostatnej kapitole Košického vládneho programu, vláda sa ku nej vyjadruje i v jeho časti vojenskej, kde sa zaväzuje, že „chce upevňovať bojovú spoluprácu československej armády s Červenou armádou a vidí v nej vzor pre budovanie novej skutočne demokratickej, anti-fašistickej čs. armády.“²⁾ Túto formuláciu označil Klement Gottwald pri marcových rokovaniach o tretej kapitole Košického vládneho programu v Moskve za formuláciu generála L. Svobodu.

V podobnom duchu vyznelo i vyjadrenie k vojenským odborným otázkam, kde program proklamuje, že organizácia, výzbroj a výcvik novej čs. brannej moci budú rovnaké ako organizácia, výzbroj a výcvik Červenej armády.³⁾ Realizovaním tejto zásady mala byť zaručená účinná pomoc Červenej armády a malo sa ním dosiahnuť dokonalé využitie sovietskych bojových skúseností.

Takáto orientácia znamenala absolútne krach všetkých predstáv a plánov tých predstaviteľov československej buržoázie, ktorí ešte snívajú, že armáda ako ozbrojená sila ešte „urobí doma poriadok“ a za-

bezpečí návrat starých predmnichovských poriadkov.

Československá vláda sa v tomto programe ďalej zaväzovala, že urobí všetko, aby bol pri budovaní novej československej brannej moci založený a neprestajne prehľbovaný ľudový, demokratický charakter armády. Mohlo se tak stať iba vtedy, ak bude za základ novej československej armády uznaná oslobodená armáda predovšetkým tá jej časť, v ktorej sa ľudový a demokratický prvok prejavil najvýraznejšie. Išlo tu o zachovanie rozhodujúceho postavenia a vlivu tých zložiek domáceho i zahraničného odboja, ktoré sa zúčastnili bojov u Sokolova, na Dukle, v Slovenskom národnom povstaní i v povstaní v českých krajinách. Okolo tohoto základu, najmä okolo 1. čs. armádneho zboru zo ZSSR mala byť budovaná predovšetkým nová armáda.⁴⁾

Zaručenie skutočne demokratického charakteru novej armády nutne vyžadovalo zásadnú zmenu triedno-politického profilu československého veliteľského zboru. Komunistická strana Československa pokladala úspešné riešenie tohoto problému za uhľový kameň výstavby demokratickej armády. Uvedomovala si totiž, že ak má byť armáda mocenským nástrojom triednej politiky štátu, tak dôstojnícky zbor musí tvoriť jej základný pilier.

Ustanovenia Košického vládneho programu určovali základné kritéria výberu a prijímania do nového veliteľského zboru. K najdôležitejším nesporne patrilo to, ktoré proklamovalo zásadu, že „veliteľské miesta v novej československej armáde môžu zastávať iba dôstojníci uprimne demokratického, skutočne anti-fašistického zmysľania...“⁵⁾ V tejto súvislosti program zdôrazňoval tiež potrebu čo najrýchlejšej a najdôslednejšej očisty od nespohľahlivých antidemokratických a prot ľudových živlov, ktorá sa mala uskutočňovať v spolupráci s orgánmi ľudovej moci — národnými výbormi.

V rámci prebiehajúceho boja o charakter budovanej armády bolo veľkým úspechom Komunistickej strany Československa to, že sa jej podarilo presadiť do programu zakotvenie zásady zaraďovať partizánskych bojovníkov do vojenských útvarov. Pri jej dôslednom realizovaní mohla táto predstavovať jeden z najrevolučnejších zásahov do procesu budovania novej československej armády. Jeho realizácia i v tom omedzenom rozsahu však patrila k najprednejším dôsledkom národnoslobodzovacieho boja na domácej pô-

²⁾ Program prvý československé vlády Národné fronty Čechů a Slováků. Praha 1955, s. 5.

³⁾ Tamže.

⁴⁾ Tamže, s. 8.

⁵⁾ Tamže, s. 7.

de pre posilnenie ľudového charakteru budovanej armády, hlavne jej veliteľského zboru.

Program ďalej určoval, aby sa pri menovaní a povyšovaní dôstojníkov upustilo od formálnych pravidiel a aby boli prednostne povyšovaní tí, ktorí sa osvedčili v boji. Takto sa mal usadnúť ďalší prístup pokrokových revolučných kádrov na veliteľské miesta v novej armáde.

Vláda, aby urýchlila tento proces výstavby nového veliteľského zboru, sa v programe zaviazala, že bude venovať mimoriadnu pozornosť školeniu nového veliteľského zboru, pričom veľmi zdôrazňovala potrebu osvojovania si bojových skúseností Sovietskej armády. Tomuto účelu mala slúžiť i v programe zakotvená požiadavka účasti sovietskych inštruktorov a profesorov pri výuke na československých vojen. školách a účasti československých dôstojníkov ako posluchačov na vojenských školách v Sovietskom zväze.

Košický vládny program ukladal ďalej budovať novú československú armádu ako aktívnu zložku všeľudového budovateľského úsilia, v ktorom aj ona mala plniť konštruktívnu úlohu. V záujme toho požadoval skončiť sa tzv. „nepolitickosťou“ armády, ktorá bola tiež prekážkou úspešného priebehu onoho procesu, v ktorom sa mali ideovo-politické zásady prebiehajúcej revolúcie stávať majetkom všetkých príslušníkov armády, ktorí tak mohli skorej pochopiť význam a dosah súčasných sociálno-politických zmien v spoločnosti.

V záujme čo najrýchlejšieho realizovania týchto predšavzatí zaručil Košický vládny program tiež vybudovanie inštitúcie, ktorá mala zodpovedať za všetkú organizačnopolitickú prácu vyvíjaní v tomto smere — tzv. Hlavné správy výchovy a osvet. HŠVO mala riadiť prácu osvetových dôstojníkov ako zástupcov veliteľov v obore výchovy a osvetu u vojsk.

Prostredníctvom tejto inštitúcie, vedenie ktorej bolo už v priebehu demokratickej etapy revolúcie plne v rukách Komunistickej strany Československa, sa strane podarilo dosiahnuť toho, že na formovanie vedomia širokých mas vojakov malo stále väčší vplyv, hoci ešte nie v otvorenej podobe i učenie marxizmu-leninizmu a politickoosvetová výchova sa stávala

samozrejmosťou a pravidelnou súčasťou celkovej prípravy vojakov.

Bolo prirodzené, že novej úprave vzájomného vzťahu Čechov a Slovákov v ľudovodemokratickom Československu muselo odpovedať i riešenie tohoto vzťahu v jeho armáde. To znamenalo, že štátoprávne postavenie Čechov a Slovákov, vyjadrené zásadou „rovný s rovným“, sa muselo realizovať i v procese budovania demokratickej československej armády. Nešlo tu o veci nepodstatné. Slovákom sa malo dostať primerané zastúpenie ako vo veliteľskom zbore armády tak vo všetkých jej ústredných inštitúciách. I dnes môžeme konštatovať, že vtedajšie riešenie národnostnej otázky v armáde, tak ako bolo v programe formulované, bolo rozumné a správne. Odpovedalo vo všetkých smeroch vtedajšej etape výstavby armády i danej etape československej revolúcie, v ktorej zohralo nesporné progresívnu úlohu.

Pri hodnotení celkového významu Košického vládneho programu pre zabezpečenie obranyschopnosti krajiny a výstavbu novej armády sa prirodzene nemôže obmedziť len na posúdenie jeho vojenskej kapitoly. Veď pre zvýšenie obranyschopnosti štátu a bojaskopnosti jeho armády mali veľký význam všetky premeny, ku ktorým dochádzalo v oblasti hospodárskej, politickej, správnej, sociálnej i kultúrnej. Už zdôrazňovaná nová zahraničnopolitická orientácia Československa, zakotvená vo štvrtej kapitole Košického vládneho programu napríklad znamenala najpodstatnejší prínos k zaručeniu bezpečnosti a obranyschopnosti československého štátu, pretože získala jeho armáde spojenca v najskúsenejšej, najmohutnejšej a najmodernejšej armáde sveta.

Ďalekosiahly význam v tomto smere mala tiež realizácia takých opatrení zakotvených v Košickom vládnom programe, ako bol odsun Nemcov z Československa, celková očista verejného života a potrestanie zradcov a kolaborantov, prudký rozvoj vzedlanosti najširších ľudových vrstiev a celková prestavba nášho národného hospodárstva.

Túto skutočnosť si však uvedomovala aj buržoázia, s ktorou musela KSČ zviesť v predfebruárovom období nejdenný zápas nielen o realizáciu vojenskej časti tohoto programu ale aj program ako celku.

• • •

Princípy výstavby armády zakotvené v Košickom vládnom programe neboli ešte princípmi výstavby armády socialistického typu. Ich realizovanie v praxi však vytváralo predpoklady, aby sa nová čes-

koslovenská armáda postupne stávala skutočným nástrojom pracujúceho ľudu. Uplatňovanie týchto princípov pri výstavbe armády zapájalo armádu medzi aktívne sily československej revolúcie a od

zbrojovalo českú i slovenskú buržoáziu. Na tomto konštatovaní nemôžeme nič zmeniť ani fakt, že mnohé zo zásad Košického vládneho programu mohli byť dôsledne presadené do života až po víťazstve robotníckej triedy vo februári 1948.

Tak sa cez mnohé ťažkosti podarilo zásady Košického vládneho programu pre výstavbu armády nielen politicky a právne presadiť, ale aj v praxi uskutočňovať. Mohlo se tak stať len zásluhou toho, že i v ľudovodemokratickom Československu sa „komunisti pri vytváraní revolučných ľudových armád riadili marxisticko-leninským učením o revolúcii, vojne a armáde a tvorivo využívali bohatých skúseností KSSZ z revolučného boja a výstavby sovietskych ozbrojených síl.“⁶⁾

Úspechy a skúsenosti, ktoré KSČ pri realizovaní sociálno-politických zásad Košického vládneho programu pri budovaní novej armády dosiahla, svojou obecnou platnosťou často presahovali československý rámec a stali sa tak príspevkom našej robotníckej triedy do pokladnice skúseností medzinárodného komunistického a robotníckeho hnutia.

Riešenie triedno-politických otázok výstavby československej armády medzi má-

jom 1945 a februárom 1948 dosiahlo takej úrovne, že armáda bola nakoniec schopná zrealizovať reakčné plány československej buržoázie, ktorá v nich počítala i s účasťou niektorých častí armády.

Februárom 1948 vstúpilo budovanie československej armády do novej, kvalitatívne vyššej etapy. Odstranili sa prekážky, ktoré sa dovtedy stavali do cesty výstavby ľudovej armády. Rozšírené boli predovšetkým formy spolupráce so Sovietskou armádou, skúsenosti ktoré sa neskoršie stali základom všetkej výstavby československej ľudovej armády.

Význam hlavných princípov výstavby našej armády, o ktorých sme tu hovorili a ktoré tvorili podstatu vojenského a sociálno-politického programu vojenskej časti Košického vládneho programu, nie je možné vtesnať do úzkeho časového rámca troch rokov medzi májom 1945 a februárom 1948. Tie plnili svoju funkciu i po februári v rokoch budovania československej ľudovej armády ako armády socialistického typu, hoci jej výstavbu určovali už ďalšie programové dokumenty, ktoré však na Košický vládny program naväzovali a v mnohom z neho vychádzali.

⁶⁾ V. I. Lenin a Sovětské ozbrojené síly. Praha 1970, s. 287.